

Издава сваког четвртка
да цијелом табаку.
Стаје за Црну Гору, Ау-
стро-Угарску, Босну и Хер-
цеговину;

годишње . . . 6 епор.
на по године . 3 " "
на четврт године 1 " 50.
За Србију годишње 20 дин.
на по године . 10 " "
на четврт године 5 " "
ове друге земље 20 фран.
годишње.

ЦРНОГОРКА

ЛИСТ ЗА

КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

Уредник:

ЈОВАН ПАВЛОВИЋ.

Преплата из Црне Гор-
е сва писма шаљу се сае-
мом уреднику.

Преплата из Србије у
пућује се Велимиру Вало-
жићу у Београд, а из дру-
гих крајева под адресом
Р. Рамадановић Санаго
(за „Црногорку“).

Преплату примају сви
наши књижари и новинар-
ске експедиције. Невран-
кирана писма не примају
се.

Број 9.

ЦЕТИЊЕ, 8. Марта 1884.

Година I.

Над остатком једног цвјета.

(По француском).

Увјенути цвјете што би
Прије урес биљка свију,
Сад на вјетар расприкани
Остатци се твоји вију.

Иста коса и нас коси,
Подложни смо истој моћи . . .
Твој ће листић истргнути,
С једном нашом жељом поћи!

А вријеме и дан сваки
По њешто нам вазда краде,
На крилима од времена
Пуцете наше тде наде . . .

Изгубљен се човјек пита
Са сузама на очима,
Дал је краћи живот нама
Или вама дјетовима!

EE. EE.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

А хал-Текинци

или

Туркомани.

Пише Ј. Поповић-Липовац.

III.

Занимљив је обичај како куће чету серда-
ри, ханови или просто четници. Ко год из њих
побије пред својим шатором дугачку третику,
и на њој објеси првену кругу, тако да изгледа
као њеки барјачић. Вијест да се купи чета
разлети се од села до села, брзином муње.
Тада младеж текинска, жељна боја, крви и гра-
бежа по њу се сакупљати пред шатор харам-
баше, и сваки од њих забада своје коње уз
првени барјак четовође; који чим скупи дово-
љан број четника, громогласно јавља народу да
иде на грабеж у Персију, и са тога часа сви
се покоравају њему као свом законитом глава-
ру. Шпањар дијеле у напријед, обично чине ову
погодбу; један дио добива харамбаша, други
добивају хоца и мула а остало дијели чета ме-
ђу собом.

Као што рекох харамбаша сазива чету и
чета се купи постепено, у све вријеме скуп-
љања, народ угошћава четнике свијема почасту-

ма, жене им печу приганице печене на јагњеш-
ној, које јело држи се у Текинаца за најслађе;
старици дају им савјете, млади завиде им што
и они не могу ићи, једном ријечју чине се ве-
лике припреме, оштре се сабље и копча, тима-
ре се и ране коњи, докле не дође час да се
полази.

Тад затутње бубњевци, заиграју свирале и
таламбаси и уз благослов хоца мула и имама
чета полази на далеки пут осигурав себе и ко-
ње раном на десетак дана. Пролазећи кроз аул
(село) небројно число старца, жене и дјете
прате их до на крај села, у тој пратњи чути
ћеш и савјета, и одобравања и благослова, и
умиљених молба жена и робинја да им што
више донесу из Персије сребрних накита и зла-
та, за којим су сувише понешени Туркомани.

Сваки четник води уз се два коња, до
границе персијске јаше једнога т. ј. горега, а на
границу сједа на свог љубимца коња каквих
нема у свијету, а горега шаље по коме год
кући.

Брига Текинца о свом коњу невјероватна
је, ја мислим да нема људи у свијету који то-
лико љуби, пази и негује коња као Текинац,
он му је често милији од оца, брата, мајке или
сестре, њему је милије да који год од ових

погине него ли коњ. Често имао сам прилику да видим Текинаца обучена у прѣе, а да му коњ ваља по 400—500 наполеона, често сам видно гдје Текинац пркаје од глади, међу тим његов коњ једе галете, често сам видно гдје у хладне ноћи Текинац покрива свој коња својом кабанџом а сам пркаје од зиме, једном ријечју коњ је за њега светиња. У овом случају треба примјетити да туркомански коњ и заслужује такву његу, јер он по снази, трку, издржљивости и љепоти не уступа коњима Арабистана, а надмапује коње инглеске или ма које државе у Јевропи.

Што се тиче начина оружања чете, оно је просто и није тако богато и сложено као што је у њихових сусједа Персијанаца, Хивинана и Бухараца. У свију њих виси о бедрица по обичају свију средње-азијата криве сабље димекије, које се не могу похвалити својом добротом, осим тога већна посе дугачка копча, пушка је рједког, али ако се и пађе, онда је то једна из допотопних пушака, која мало може штете нанјети непријатељу. Осим свега тога надлежност сваког Текинаца јест кратки ножик којег носи за пасом, и с којом влада невјероватном вјештином.

Очевидно је да тако слабо наоружана чета, може се напати на усјех само онда, ако учини нападај бистро и изненадно. То они и знаду, за то и муње летом имају обичај напасти на богати и многобројни караван персепки или какав градић или село средње-азијатско, и у миг од ока га разруше, опљиге, запале и житење исперсијенају или у ропство поведу, не говоре забадава Бухарци, куд прође текински коњ туд више не расте ни трава пити пада кише.

Не гледајући на познату храброст тог народа, опет ријетко ће они напасти гдје се надају да ће наћи отпор и да ће непогубити, они вазда бирају мјеста, села и градове у којима је народ познат као мекон, и такав народ као што рекох они без милосрђа су истребљавали.

Највише је страдало од најбјега таквих чета персидска провинција Хоросан, али 150 година назад у вријеме владе шаха Абас Мирзи у сјеверну част Хоросана било је насељено 15.000 фамилија храброг племена Курда тако да у данашње доба они састављају преобладујући дио насељења у дечераској, буџурској и буганској области, и служе као јаки отпор против нападаја Текинаца, ма да је то тако, Текинац је опет страшило циљне средње Азије, његово је име синоним грабежа и разорења, он је бич за странљиве и меке Персијанце и Бухарце. За грабеж и убиство он има извјестна оправдања, убијајући Јевропејца испуњава дуж-

ност корана јер је Јевропејац ђаур, а ђаура ваља бити, Мухамед ће му за то јунаштво дати на оном свијету блаженство, киту дивних плавоких и црноких Хурија. Убијајући мухамеданца по друге секте он објасњава, да сви мухамеданци који не разумију истинити вјеру алаха и његова великог пророка најесу вриједни да живе. Убијајући старца, свог сунлеменика он говори, да старац није већ за ништа па и не треба да живи. — У осталом код њих као код свих примитивних народа у највећем развићу налази се крвава освета, која често уништава пола насељења.

Крвна освета, јест један из најраспрострањенијих обичаја тога народа, често из пусте свађе, или крађе једног јагњића или брава, задјева се свађа, узроком које нада и с једне и с друге стране еготине невиних људи и у вријеме те борбе села закижу и једни други, грабе стоку, уводе коње и камиље, и без милосрђа сјеку и бију један другог док се не помире.

У свих народа у којих крвна освета опстоји као народни обичај, жене се користе не само безопасношћу, него и покровитељством како једне тако друге стране, у Текинаца тога нема, он ако удвои туђу жену, кћер или мајку води је у ропство, а доцније их враћа само за богати откуп, често могу се видјети међу редове војуваних и по гдје која жена, која с највећим одушевљењем напада на непријатеља, такве се жене почитују и цијене међу Текинцима, такве жене имају право доћи на јавни збор и по гдје коју проговорити. Благодарети тој крвној освети. Текински аули држе се на опрези, и утврђују се што најбоље могу; пролазећи кроз градове и села као села Баши, Бспрму Асхабат и др. видно сам да су им куће све изрешетане мазгалама, и кад сам их питао, за кога су те мазгале направљене, они ми хладнокрвно рекоше „за браћу Текинце“.

И код њих као код свију народа гдје се држи крвна освета има крвнина за убите или рањене. Одкупити може сваки проливену крв само ако има да плати откуп; величину тог откупа одређује сваки пут најближи рођаци пострадалише. Помирење означаје се тиме што се крвници љубе са сродницима убијенога, и још уз то старјенице с обојих страна љубе се и куну, да се не ће светићи. Послије тога плаћа се крвнина (откуп) и даривају се дарови.

Често се случува да једна из страна не ће да пристане на мир, тада се купи народни збор у којег преобладајући глас имају хоце и имами који моле странку да се помире, но је немају права нахерати силом, тада међусобна, двојиче прима карактер борбе једног племена

Оваква извјешња о Црној Гори добијала је Русија и од аустријских власти, а од турских разумије се још грђа. Опровргавају ове садржај овога и овоме подобних писама ја немам наміјере. Сваки који је и мало познат са историјом Црне Горе одма ће вијети сву неистину овога извјешња млетачких власти. Сва тадашња, до тадашња и посљедујућа овоме времену историја Црне Горе опровргава свако извјешће које би говорило о ма каквој зависности Црне Горе од Турске или ма друге државе.

Више би речено како се Турци справљају да са сваке стране ударе на Црну Гору. Врло је интересно писмо које пише о овим турским покушајима против Црне Горе Василију грбањски губернатор Петар Лазаревић, 21. Априла 1755 године, зато ћу то писмо овђе привести буквално.

Ево тога писма:

„Дајем на знање вашему преовјештенству како су ових дана долазили код мене два пријатеља из Ушња и казали ми под вјером тајно, да иде пут Скадра везир од Румелије са више паша и великом војском. Осим тога послата су свуда писма да се окупља сваки Турчин који може оружје носити из области које се налазе око Црне Горе на да, кад дође паша у Скадар, сви напану на Црну Гору. Тако гласи султански ферман говораше ми пријатељ. С друге стране, од Херцеговине, иде босански везир са више паша и великом војском против Црне Горе. Међи пријатељима говорашу ми да су везири и друга турска господа наговарали султана да објави рат московској царевини или Немцима, али да им је он одговорио да неће ни с ким ратовати док на саједици своју државу и непокорни Црну Гору која му више смета и јада задаје но и једна друга држава. Ови моји пријатељи куну се турском вјером да је ово све истина што они говоре, а и да се нијесу кнели ми можемо вјеровати да је све ово истина, јербо знамо да Турци одавно зазиру од Црне Горе и да Црна Гора стоји као нож у срце и Турцима и Мљечанима, а особито од онога времена од како се здружише са великом Русијом. Сада свети владики гледају како ћемо моћи боље дочекати ова два везира и турску војску. Знајмо да против нас иде два велика везира са великом војском којој би се једва могла одржати и највећа држава. Док је вријеме ниши свети владики напој пријатељци руској царици, која нам може помоћи као што нам је свагда помагала...“

Једно од најважнијих дјела владана владике Василија Црном Гором било је то што је Василије ступио у политичну и браћуку везу са околињима Црној Гори епископијама племенна. Он је ступио у браћуку везу са Србима Бокс Которске, некијема племенна Херцеговине, са јуначијема Брђанима, па и са некијема племенна од Арбаније. *) Међу овимјема племенна он је пробудио народну свијест, указао им је циљ за којим они морају тежити, показао им је зашто се морају борити за крет свети и слободу златну; узнио је Црну Гору на такву висину да су сва хришћанска племена гледала на њу као на вођу који их мора водити у бој за народно ослобођење; упознао их је са великом и моћном Русијом, те су и они почели гледати на Русију са таквом љубављу и надејом са каквом су гледали Црногорци. Придобивши околна племена у свој савез владика Василије утројио је силе црногорске

рад борбе противу силнога душманна. Василије се је обрабао к околињим племенна како и к својим Црногорцима позивајући их у бој за народ свој.

И овога пута, кад кретаће ова грдна сила турска против Црне Горе, владика Василије и владика Сава написале писма главарима околињих племена позивајући их у помоћ у њиховој борби са Турцима.

Ради велике важности таквијех позива привешћу овђе како писмо којим владике црногорски позиваху народ на оружје, тако и одговорно писмо којим се одазваше браћа браћи својој.

„Свијетлим и благородним господарима кнезовима и главарима и свему у опште народу љубезно поздравље од нас владике Саве и владике Василија, есрдара, војвода, кнезова и све браће Црногорца. Ето видите како се подиже на нас турска сила и велика војска од Босне и Арбаније, а ако нас Бог не одбрани и наше јунаштво они мисле нас похарат и поробит. А кад би се наша глава сломила и цркве и манастири разорили знајте добро да и ви сви хришћани, који сте у турском царству очи и прогледа не би сте имали пред царевима и краљевима хришћанскијема; осим тога бисте погинули и за ништа остали под турски јарам. Но за Бога и за часни крет, и за своју пражоелавну вјеру устаните с вашом снагом и оштром сабљом у нашу помоћ наше браће хришћана, а против ове напаст и војске турске која противу нас иде ради тога да истребје наше хришћанско име. За то браћо и ваша хришћанска узданице молимо ве и закљичемо Богом живијем, и светом Богородицом, и часним кретом и вјером хришћанском немојте турцима таоне дати ви оружје узети против своје вјере и нас наше браће. Ако нам браћо помогосте, и даде нам Бог да Турцима разобијемо нашјем јунаштом и вашом помоћу, дајемо вам тврду божију вјеру добро ћемо вас даровати. А примитиће сувине похвалу пред сваким господарством хришћанским.

„Молимо да нам на ову књигу на прешу одишете да знамо хоћемо ли се у вас уздати; и Бог вас веселио и у јуначкоме здрављу подржао. Писао на Цетиње на збор црногорски на 29. Октобра 1756 године.“

Одмах кад су главари околињих епископских племена примили ову књигу од владика и главара црногорских скочили су на ноге јуначке те почели војску окупљати да хитају у помоћ Црној Гори својој узданици, на коју гледаху сви Срби као на земљу одакле ће им засијати сунце слободе, као на свијетлики који им свијетљаће у тами, која бјеше покривла српске земље, и кажеваше им да још није све небо српско покривено тамом, да није све сунце српско облак притенуло, но да има још на небу епископске једна свијетла точка која свему епископском народу узнаше зрачак надежде на опште народно ослобођење. Браћа се браћи браћуку одазваше и притекоше им у помоћ у муци и невољи љутој.

Ради тога да види читалац какав одговор примше Црногорци, на њихов позив к браћи за помоћ, привешћу овђе писмо које отписа владикама црногорскимјема Илија Дрекаловић војвода и губернатор брдеки.

„Одмах тим примисмо писма ваших преосвештенства посласмо за војводу од Климената г. Дедгера, и за кнеза васојевићкога и кнеза братвојинскога, а и другјема главарима посласмо наша света писма. Као што сте се закљели ви Црногорци и Приморци, тако се и ми кунемо на свето јеванђеље да

*) Из приводемога више описа Црне Горе, којег је написао Василије, видимо која су племена ступала у савез са Црном Гором.

не ћемо штетјети крв св. ј: пролети за свеги грет
Хрџего и за своје отачанско *). Но ево нијесмо
могли до сада ништа дознати ни од кога за везира
румелијскога куда ће он поћи са својом војском —
или ће у Босну к везиру босанском, или на другу
страну. Кад би дао Бог да оба везира отиду на
Остроп **) тада бисмо лако побједили турску војску.
Ако оба не отиду једнијем путем, него раздијеле вој-
ску, тада се и ми морамо раздијелити; а ради веће-
га увјерења и боље дружбе пошљите ви неколико
Пригороца нека се налазе међу вама, а ми ћемо
послати неколико Брђана да се налазе међу вама.
Нама је врло трудно без олова, а прах и сами на-
прављамо. Ми се надамо на принцина мљетачкога да
ће нам дати руку помоћи, као што су Црногорци и
Брђани њему помагали и за њега много своје крви
пролили и често пута спасавали његово оружје. ***)
Сад смо дознали да он не само не ће нам помоћи, по-
се оружја против нас, и пише везиру босанском
да ће му дати помоћ противу Црне Горе и да се не
боји од нашега оружја. А дали не знаду невјерни па-
нежници да им није било Црногораца и Брђана узео-
ли би им Турци све земље до Венеције.

„Ви наша браћа и хришћанска господо-
лите нашу браћу храбре Црногорце. Ако нам бог по-
може, а надамо се на њега, неће се бој дуо гроду-
жавати, а ми ћемо Турке побједити. Помислите кад
наше чете долазе до Мостара и Сарајева и тамо
Турке посијену, па се здраво дома врате, што ћемо
сада учинити кад у наше јуначке горе дођу страш-
љиви и лијени Бошњаци! Ми ћемо весело чекати Тур-
ке. А надамо се и на нашу везиру хришћанску ца-
рицу московску да ће и она објавити рат Турцима
и да ће им узети Цариград. Тада би овај наш рат
био срећан за све хришћанство. Из Куча, са Зборца
Брњанскога, војвода и губернатора Илија Дрекало-
вић...“

Ово писмо јасно нам свједочи како је писац
његов правилно свјашао значај Црне Горе за робују-
ће хришћанство; како је правилно свјашао значај
братске слобде и љубави. Јасно нам свједочи о томе
да писац има пред очима не само слободу и слободу
своју, но и слободу и слободу свега робујућега хри-
шћанства, као што је то свагда Црна Гора имала
пред својим очима. Из истог писма видимо обећа-
ња мљетачке владе помоћи Црној Гори и њене лу-
каве преваре. Видимо како је писац добро свјашао и
високо цијенио силу Русије и добро свјашао што је
њезина прави задатак: узасће Цариграда, уништеће
турскога царства и ослобођење хришћана из роп-
ства.

Дакле писац овога писма свјашао је позив и за-
датак Русије још стотину година томе назад онако
као што га ми данас свјашамо.

Видјесмо из приведенотога што су Турци чинили
околу Црне Горе. А сад да видимо што је чинила
мљетачка република, та лукава лисица, која из при-
крајка гледаше што се где чини па где хоћеаше видјети
јачега њему се придружи на удри на слабијега; ко-

*) Из овога се види да су околни срби, још тада и ако
су се они налазили под турском владом гледали на Црну Гору
као на своју отаџбину.

**) Остроп је висица над долином Ђепованцијском. Тамо
се налазе два манастира: Доњ м. Остроп, и горњи м. Остроп,
у терезику м. Остропу почиња монтс м. Васајца. У висицима
Остропским била је потучена војска Сулејман пашина године
1671, докда на стотину и неколико година послје овдје дођах
који се овдје спомину.

***) Потврду овога налазио онамо гдје је била ријеч о
сношајима Црне Горе са мљетачком републиком, и у неким по-
смама.

ја се стараше не да поможе правоме, но да угоди
ономе од кога се бојаше. Мислим да нема непоште-
нијег дјела од тога кад човјек, да угоди јасему, да
угоди ономе од кога га је страх, издада и глаци
правога, али злабога од кога се овај силник не мо-
же бојати. Али вели народна пословица „ако је ко ја-
чи Бог је свачи,“ ако људи љубе неправду и неправ-
ду подржавају само да угоде силном, Бог прима у
своју одбрану правду и правога на овоме, ако и не
одмах, поможе и избави га, а силнога неправедника
порази и уништи баш онда кад он мисли да је на
највећем степену славе и силе, кад мисли да је
његова сила непобедима.

Мљетачкој републици не бјеше доста што враг
крета Хрџеговог бјеше овако заокружио Црну Гору
са сваке стране, и спремаше своје дрске силе да
прогута Црну Гору. Сатана и овога пута не издаде
врага, но му прискочи у помоћ. Мљетчани, да угоде
Турцима, затворше пред Црногорцима своје границе
кључуи у лукавој души својој: „сад Црногорци мо-
рају погинути, к нобу лећети не могу, турци ће им
ударити са сва-е стране, а ми их пуштити не ћемо
да се спасавају у наше земље, ране немају, а деба-
не немају, шиппа шиппаган они морају погинути,
мора се истражити то врајке гњијездо које много
јада задаје и латинцима и турцима.“ Најјасније ће
нам показати мљетачке поступке према Црне Горе
писмо Јустина Болду мљетачког над-провидура од Ко-
тора, Арбаније, Новог и Будве, за то ћу то писмо
привести овдје:

„Ми Јустин Болду по преведрој господи Мље-
тачкој над-провидур од Котора, Арбаније, Новог и
Будве.

„Вазда су Црногорци познати у овачине и не-
мире се подложницима преведре господе и за ада
дјела која учинише, словани бисмо изберати их из
града и из ове државе. Они су били вазда, па су и
сада изајини порте отоманске којој су подлож-
ни, *) и којом портом речења преведра господа нај-
бољи и бистри садрже мир. А сад нам је дошла
особита темелита заповјед од пресвјетотога госпо-
дина Фрава Гриманца провидур-генерала од Далма-
ције и Арбаније с његовом огледаном наредбом да
очито закричујем, колико се највише може, свијема
подложницима преведре републике, који су у ову
област, да од сада и за вазда Црногорцима, како
мушкога тако и женскога пола, не буде давано ни-
какве помоћи. Кад би иети Црногорци бјежали од
турака **) да се нема нико од њих и ништа њихово
примати у кућама наших подложника. А ако би
који силом хтјо ући у принципову земљу, да се та-
кав има убити. Да би се боље могло назити за њи-
ма мора се поставити оружана стража но свијема
границама.

„Тако исто забрањује се подложницима преве-
дре републике у Црногораца куповати што год, или
им што год продавати. Ако би који подложник пре-
ведре републике учинио икакву помоћ или љубав
Црногору, то ће такав бити осуђен на смрт и ње-
гова добра биће у безгук узета. Ако ко докаже да
је ко год преступио противу ове највише наредбе,
то ће онај, који докаже, бити награђен са стотину
дуката и биће саузван у тајности за вазда. Ако ово

*) Не зборашу овако поганини латински кад заху Црно-
горце да им помогну против исте порте отоманске. М. Д.

**) Мљетчани су често мислили да ће Црногорци одмах по-
бједи чим чују да иде против њих турска војска, па да ће од
неводе преклонити колена пред мљетачком републиком и моли-
ти за одбрану, но су се преварили. М. Д.

докаже и какав год кривац, који је за преступ осуђен на казну, сувише од вишереченога дара биће му опрштена казна.

Да би се ова наредба боље испунила заповиједамо сардарима, капетанима, кнежевима, суђама и и свијема старешинама од комуна да ово више пута објаве народу, и да пазе да се ова заповијед најточније изврши. Сувише милост обећајемо и осигуравамо оне који би се удостојили и и јединством заслужити више речену награду, на кад би они били и највећи преступници, да могу слободно доћи код назначене власти и примити помиловање и обећани дар.

„Такође имамо врућу потребу од шмијона за

Котор, Нови и Будву. Ко би хтио ове дужности примити нека дође у речена мјеста где ће бити научени у ономе што им је потребно злати за њихову шмијонску радњу. Кад буде ови прогласи преписани на елајвеник језик, тада нека буде прочитан у свако мјесто свему народу да неби ко послеје рекао да није знао за ову високу наредбу. Писао Зан Багата Сан-Фермо секретар у Котор Септембра 10 1756 године⁴.

Ово писмо не заслужује да се опрвђава. Оно садржају своме оно стоји испод сваке критике, а више сваке подлости и нечовјечности какав се је кад год догађала у међународним одношајима.

(Наставиће се.)

Младој калуђерици. *)

Ј. Поповић-Липовац,

Кавка те судба ту донесе,
Ђевојко дивна што те занесе!
Или те заљубе те бјеле аграде,
Те бјеле аграде — те црна јаде.
Та твоја дјево црна гробница,
Те поста црна калуђерица?!

Или те олтар Божи очара?
Можда пред тобом чудеса ствара!
Па виђе силу силнога Бога,
Па твој ум друго рађа не мога,
До живој ноћи у црна гроба,
И бреме носит нећеш гроба!

Или те млада несрећна воји,
Млађано срце твоје освоји,
Па наужи се љубавне страсти,
Учини те прениско пасти,

Одбави твоју руку и срце
Па те у живе опреми мрце?!

Или на свијету спротом бјеше,
Па живјет самој бјеше ти теже,
Него у твоју садашњу раку,
Ту живу раку ох наопаку.
За сваког оног који познаде
Манастирске те црне зграде?!

Ох што је да је ал твога гласа,
Који по цркви нежно таласа,
Па чујан туге „амин“ зајечи,
Анђелске мислим ја чујем рјечи,
На глас тај дуру чудеса ствара,
Мен повјеритка у вјеру претвара.

⁴ Приликом пријема калуђерског сана кнегиње III. 14. Августа 1874 у манастиру Харткову међу Москвом и Сергијевском лавром.

ПЈЕСМЕ ИЗ ВАСОЈЕВИЊА.

(Н а с т а в а к.)

У овој пјесми ми разликујемо два састава: први старији до 106 стихова, и ту све иде редом, сачуване све појединости и нема ни најмање збрке у стиховима; а даље види се надовезак пјесника новог времена, те незнајући потанко, како је била ствар, он само набраја; али и у том нема јасности и досљедности; а стих хранан и незграпан.

Али сами догађај постоји.

Први удар Турака на Лијеву-Ријеку био је раније; о том има само прича и то без сваких подробености; само се зна, да су Васојевићи били расчехрани и за неколико година ту се није проиријала ватра на огњишту. Тада су отишли Караџићи у Дробњак; Бојовићи у Горњу Морачу; некији у Ровце; а други су се повратили. Овај пошљедњи бој догодио се на дан св. Александра Невскога, па с тога у Лијеву-Ријеку сазидана је нова црква у име Александра, на мјесто разорене Турцима св. Вознесења, и од тога времена Васојевићи славнији приђе Арањеловдан, почеше славити и Лесендровдан, као послужбину. Па с тога времена, кажуу, Турци никад не долазише у Лијеву-Ријеку.

Како што у првој пјесми видјесмо одношаје

спрема Кучима, тако исто овдје спрема Братоножићима. Њихов њаз из војвода оптужује пред султаном Васојевиће, што су њему затворили даду, одузели воду на Ножицу и планину; то је сасвим истишито.

Требињски напа из Колашина прошао у Куче сигурно зрело Плава и Гусиња, јер није смијео у Васојевиће и преко њих: Васојевићи нијесу признавали над собом власти турске, као што су Кучи. А о Братоножићима има прича, да су они сједјели неко вријеме на Ножици близу воде (а друге воде код њих нигдје нема), и тада е друге стране потока били су некакви калуђери; те Братоножићи чинили су њима зулум тако, да су морали отићи; а послеје тога Васојевићи отјераше и саме Братоножиће. У том Васојевићи имали су право, јер то је било њихово, не братоножићко земљиште. Што се тиче планине, то може бити, Васојевићи нијесу смјели Братоножићима јавити стоку у њихове планине; али кад видјеше, да Братоножићи друже с Турцима, они су одрекли њима и у томе. Ма како било Братоножићи суви и у том Брикуђани и посад остају без планине.

О Пеју Станојевићу има једна прича, која такођер односи се к садржају ове пјесме, управо за његову кћер, која је била одведена у Стамбол, због чега и назива њега пјесма зетом султана.

III.

Погибија Арапина и Ракете Рајевића.

(Од Ђорђа Ђукића.)

Подиге се црни Арапине 1
 Од етамбола и од Анадола;
 Па претури земље и градове,
 А све тражи себе мејданцију;
 Нико њему изиет не смијаше. 5
 Докле дође варош Подгорици;
 Ту у поље шатор понерио;
 Па све себе тражи мејданцију.
 То зачуо бег Османагићу;
 На у варош турно телара. 10
 Телар више три дана бијела
 Проз китицу варош Подгорицу;
 „Има л' каква влаха, ал' турчина,
 Да Арапу пође на мејдану?
 Ако ли га на мејдан добије, 15
 Даћу њему хиљаду дуката.“
 Не пађе се влаха, ни турчина,
 Који ће му на мејдан изићи.
 То се чуло у Васојевиће;
 На зачуо један добар јунак 20
 Од племена од Васојевића,
 По имену Рајевић Ракета. *)
 Кад зачуо, на поге устао;
 Млађијема заповијест даде,
 Да му млађи коња сигурају. 25
 Он припаса мача зеленога,
 Па се сигра низ бојаних кулу.
 Њему млађи коња приведоше,
 Приведоше до бијелих камена 30
 Прекрети се, па га закроци;
 Па га ето ни Дрекаловиће.
 Доклен дође варош Подгорици;
 Тунак бјеше на ковак пануо. 35
 И ту јунак ковак коначио,
 Кад то чуо бег Османагићу,
 Да је доша' њему загодиче,
 Од земље је на поге скочио;
 Па га ето у српску механу, 40
 Ђе је Рајко на ковак пануо,
 На му беже селам натурио!
 Њему Рајко селам прифатио.
 За јуначко питају се здравље;
 Ту казаше, да су здраво били. 45
 Рајко њему тако бесједио:
 „Ја сам чуо бег Османагићу,
 Да је доша' црни Арапине,
 Те он тражи себе мејданцију
 У бијелу варош Подгорицу;
 Ал' му нико не смије изиети. 50
 На у варош турно телара;
 Он је вика' три дана бијела;
 Те си добру ријеч обећао:

*) Ракета то исто што Рајко.

Ко погуби црна Арапина.
 Да му даднеш хиљаду дуката.“ 55
 Таво њему беже проговара:
 „Петина је, што си разумио;
 То ћу дати, више ћу придати.“
 Тај мах Рајко на поге скочио:
 „Ја ћу поћи Арапу на мејдан.“ 60
 На то њему беже одговара:
 „Кад си такав јунак настапуо,
 Ето тебе мача зеленога,
 Да Арапу на мејдану поћеш!“ 65
 Јунак мача радо дофатио,
 Те је бегу тако бесједио:
 „Ја од мога бољега не тражим.“
 Па од земље на поге скочио
 И готова кова закрочио;
 На га ето у поље ћезовско. 70
 Кад узиде у поље широко,
 Угледа га црни Арапине;
 Да му иде Србин на мејдану,
 Одиста се Арап препануо,
 Те у земљу брата закошао 75
 И њему је тако бесједио:
 „Ево иде мене мејданција!
 Но ако ми до невоље буде,
 Једа би се за ме осветио.“
 У то стаа Рајевићу Рајко;
 Па Арапа зове на мејдану.
 Онда Арап на поге устаде
 И закроци сурџу бедевнију. 85
 Сретеше се два добра јунака;
 Варају се и ударају се,
 Проголе се по мејдану борци.
 Једном ману Рајевић Ракета,
 Те Арапу уграбио главу;
 Па му узе сабљу оковану
 И уз му сурџу бедевнију. 90
 Кад то више из јаме Арапче,
 Он зарвади мачу кубурлију;
 Те погоди Рајевић Ракету;
 Па добро га мјесто погодио,
 На сред паса, не учини гласа. 95
 Шће му Арап главу окиннути;
 Но га не да бег Османагићу
 Но Арапу посијече главу
 И уз му коња и оружје
 И укопа доброга јунака; 100
 Успоао и за душу дао,
 Као што му иде по закону.
 Па дофати коња и оружје
 И хиљаду жутје дуката
 И посла их у Васојевиће. 105
 На рукама пона Ракетића;
 Те му пише, све како је било.
 Кад су попу царе долазиле,
 Он добави од мора мајеторе,
 Те бијелу начинио пркву,
 Задужбину Рајевић Ракете.

(Наставиће се).

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД.

„REISE DURCH MONTENEGRO“

von Oscar Baumann. Wien, in 8.º 41 p.

Све више и више нашу Црну Гору посеђавају странци и то не заустављају се у лежећим при колевском путу Цетињу и Ријичи мјестима, већ путују далско и унутрашњост. Значај да то не чини сами пут, него у оште је давају све више значаја у научном од-

ношају. Томе приномаже сад још и стално распрострањено уверење у сигурности путника свуд по Црној Гори и црногорско гостољубље. Готово сваке године долазе к нама јевропски научњаци. Једне године од бекџ учене академије тројица су путовали по Црној Гори е цијељи проучавања њезина геолошкога састава, и међу њима д.р Тице био је чак на Кому и Дурмитору; посетије њега д.р Шварц проутовао је такођер готово по цијелој Црној Гори, проу-

чавajući везину географију, флору и фауну; др Фрејтаг, путовао је до Подгорице и до Никшића, да се упозна с различитим расама стоке и других домаћих животиња; О. Бауман, брошурицу којега смо ми изнјели горе, учинио је највећи тур, посетивши Пиву, Дробњаке, Морачу, Васојевиће и Куче. Овај пошљедњи у свом малом дјелу прикупио је толико новог материјала за географију Црне Горе, да свако, који изучава њу, мора прочитати ову брошурицу. У њој нема ниједне, сувишне, празне ријечи, о ничему автор не збори, што није видно и посјетно управо она мјеста, која су најмање позната, а највише интересирају науку. Он је излазио на највисоцију тачку Дурмитора и на један врх од Кома; био је на изворима р. Мораче, која је на свима картама обиљежена сасвим неправилно; спуштао се на Рикавачко језеро и послје преко Куча дошао је у Подгорицу, а из Подгорице преко Кастрата дошао је у Скадар, па у Удиче, и у Бару укрцао се у пароброд за повратак у своју отаџбину. Карта његова још није изишла, али, кад изађе, показаше велику услугу за исправку свију других карата Црне Горе.

Његово дјело специјално географско и он готово ништа не говори ни о биљкама, ни о животињама, ни о минералима, али за то дава најточнија географски опис сваког мјеста, које је он посјетио, и сувише одређено је помоћу барометра висуни 33 тачке. О народном животу он збори само у толико, у колико је долазио у додир с њим на путу. На многа мјеста тузи се на неистојану у кућама и на одсуство добре економије, али свуд хвали добродушност и гостољубивост Црногораца. До најпошљедњег сиромаша. А има и право, особито кад збори с грозној крмчи на Торанецу, гдје вас као честа књиба обавешљу различити инсекти, а при том немате ни што да пијете, а плаћати морате оно исто, што у цетињској локалди. Свуд по његовим ријечима, у најпростијим кућама било је љешне, по овдје, у средишту богате Пиве. Кад је путовао од Ријеке на Даниловград нико није хтио дати њему воде, да се напије, чему је узрок, што тамо пролази много свијета, а људи једва имају воде и за себе; али у исто вријеме, гдје је просио само воде, њему су давали и млијека. Најбоље је био дочекан у Васојевићима и у Кучима, особито хвали се на гостољубље пошљедњих.

Као човјек, који не разумије језика народа, он није могао да не учини гдје коју погрешку, и у том нико не би могао њему ништа замјерити, кад не би он изводио понекад сувише дивинитивне и строге одлуке. Тако он говори о Добродољанима у Дробњаку: „Становници овога мјеста јако су туни (stumpfsinnig), тако да ниједан од њих не зна имена садашњег Књаза Црне Горе.“ Кад би он то рекао само о дједи или женама, то би ми могли вјеровати, али и тада он не би имао никаква разлога назвати свијех туцима; а оно што говори о незнању имена књаза, то није истина, јер сваки Црногорац војник био је испред књаза; па с тога како је могуће да не зна његово име? Нека буде, да гдје који из оела није знао, а то по његовоме није знао ниједан!...

На другом мјесту прича, како од Царина (на Кома) дали су њему пратиоца Куча, који је пијевао арбанашки, и додаје при том, да то није ни чудо, јер су сви Кучи Арбанаси, у додије вријеме посрбљени и обраћени у православље. Истина је, да

у трећој четврти XVII. стољећа Кучи Дрекаловићи посташе православнима, али тамо много пута мијењала се вјера, и вјера није једно исто с народношћу, и нијесу сви Кучи од Дрекала. Па с тога тако је ријешене питања о народности сувише брзо и безосновно. А што се тиче садашњег стања, то ми знамо да на Царинама стоје Кучи од Медуна, Косара, Кржање, Стрвача гдје ријетко који умјеје зборити арбанашки, а камо ли цијевати умјесто своје српске арбанашку ијесму.

Има погрешке у некојима именима, али све ситно и може бити, то су погрешке штампарске; само једну погрешку морамо исправити, гдје он мијеша Кемовско поље с Црмницом. Тако издићи од Параца пут Даниловаграда, он види пред собом „оширну равнину Црмнице“ и тако исто, спуштајући се од Медуна к Подгорици опет види под собом „die weite grau-braune Ebene von Cernica.“

И још не можемо појмити, с каквим правом он побја висине, одређене астрономски руским топографом, својим опсервацијама барометријским, која је св увјек узимају само као приближне и неточне, јер зависи од мноштва спољашњих атмосферних ујилива. А међутим је разлика велика; па пр.

по њему	по руском
Цетиње 672 метара	638 мет.
Никшић 607,7 "	652 "
Подгорица 55,1 "	43 "

Затим он говори, да је највиша тачка Дурмитора, Коблинова гланица, и да нико још није излазио на већи врх Дурмитора; а ми знамо да топограф Јефимов није оставио ниједне тачке, на коју не би изаша, и ако је то било не само тешко и опасно; и највишу тачку представља Тирова пећина, то је по казивању не само руских топографа, него и свијех становника под Дурмитором. И ту опет налазимо велику разлику: по њему нижа тачка у Дурмитору пећина Ком 2646 ф, и највиша Коблинова гланица 2945 м.; а по руском: Тирова пећина 2483 и Шлемз 2419 м. Тако је исто грдна разлика у висини Кома: по њему Кучи Ком 2888 м.; по руском 2448 м. Побјати ма које било факте, забиљежене у ученој литератури, не смије се без разлога.

Са стране г. Баумана то је учињено са свим безразложно. У томе ми видимо његову тежњу, да што више значаја есиби; па с тога не један пут говори да тамо гдје је он био, још нико није ступао од јевропскијех путника. А међу тим на врх Кома још прије излазио је др. Панчић, а послје је бјене и других, који су излазили такођер, и о том већ зна наука и литература.

Изузимајући ове ситне волње и небољше погрешке, цијело дјело састављено је потпуно савјесно и својом садржином интересније је и корисније за науку, но која велика књига. Надамо се да ће и карта одговарати књижици, коју препоручујемо свакоме за изучавање географије Црне Горе.

Р.

 Свијема бројевима „Црногорке“, од почетка ове године можемо још послужити нове претплатнике.

УРЕДНИШТВО.